

Ma 18 órakor a Royalban

Pilinszky-est

Évekkel Pilinszky halála után is — úgy érzem — nincs létezőbb és korszerűbb líra, mint az övé. Mondom ezt annak tudatában, hogy a korszerűség tartományába mi — különösen a rendszerváltás idején — nem az elsődlegesen vagy kizárólagosan keresztény értékeket helyezzük, hanem a hársány mindennapi lét követelményrendszerét. Van azonban egy másfajta korszerűség, egy időt álló magatartás, mely azonos lesz művelőjével: ez a mozdulatlan elkötelezettség korszerűsége. Mindig, minden időben.

Az a figyelem, az a ragaszkodó türelem, amivel Pilinszky egyetlen költői „tárgyát”, az egyedüli Istent magához ölelte, olyan világot teremtett számára, amelyre én csak egyetlen kifejezést tudok: ez az intenzív biztonság. Ebből a világ-

ból szól azután a vers, mely előbb komor mennyországot láttat, majd boldog belenyugvással hirdeti: „*Minden tetőről látni a napot.*”

Oly sokat írunk ma a damaszkuszi útról, a hitetlenek tolongásáról, épp itt az idő, hogy olyan életművel foglalkozzunk, amelynek megszervezett, szerves része a fordulat. Ezért hívtuk Szegedre *Jelenits Istvánt*, piarista tartományfőnököt, aki a Pilinszky-hagyaték gondozójaként, értő feldolgozójaként és alázatos szolgáljaként egyike azoknak, akik a legközelebb tudhatják magukat ehhez az éteri lírához.

Olvasó, ha egy igaz Krisztus-követő lírájáról szívesen hallgat meg egy beszélgetést, tisztelettel várja a házigazda:

Dlusztus Imre

Tabu témából — szakmai kérdés

A pszichoanalízis kérdései azon problémák mezőjében foglalnak helyet, melyek nálunk hosszabb-rövidebb időn keresztül a hatalom által kedvessé kedveltek voltak. E „kevésbé kedvelés” annyit tesz: igyekeztek nem észrevételné eredményeit, egyáltalán létét — vagy ha ez elkerülhetetlennek bizonyult, akkor, illetve legalábbis fanyalogva szóba hozni, az ideológiai kritika szókinséből táplálkozó minősítéseket adni a lélekelemzésről.

Igen szemrevaló elemzések születhettek így; Freudról, Ferencziről, az antipszichiátriáról olyan tanulmányok láttak napvilágot, melyek szerzőit a legkevésbé sem zavarta az, hogy az ideológiai elemzés és a filozofikus bemutatás két külön világ: más-más tényeket, érveket, tanulságokat dolgoz fel, eltérő módon értelmez.

Harmat Pál, aki Linzben praktizáló pszichiáter, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola pszichológia tanszékének vendégeként a közelmúltban tartott előadásában méltán tért ki erre a zavarra. Neki annál inkább van joga eme visszasság felidézésére, mivel a máig egyetlen, a magyarországi pszichoanalízis történetét feldolgozó monográfia szerzőjeként átélhette a sanda mellőzés, a kislítól elhallgatás minden „örömet”. *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis* című kötete kézbe vehető ugyan magyar nyelvű műként, ám nem itthoni, hanem berni kiadású.

Harmat Pál előadásának témája: „Ferenczi Sándor — a magyar pszichoanalízis eminens mestere” volt. Hangsúlyozta: a freudizmus története és Ferenczi munkássága nem választható el egymástól. Ferenczi — talán Lukács Györgyöt kivéve — a leggyakrabban idézett magyar szerző.

Ferenczi (Freudhoz hasonlóan orvosai szakképzésben részesült) olyképpen is megismétli Freud karrierjét, hogy rádőbben: a pszichiátriai betegségek mögött túlnyomóan nem biológiai, hanem pszichogén tényezők rejlenek, s hogy — egy angol közmondás meggyőző világosságával élve — a gyermek a felnőtt apja. Azaz: gyermekkori élményeink határozzák meg, „nevelik ki” felnőtt korunk jellemző vonásait.

Bemutatta Harmat Pál a Freud-Ferenczi kapcsolat fejlődésének és a köztük kialakuló szimpátiának, majd eltávolodásuknak a történetét. Részletezte a Galilei, Darwin és Freud által megsértett emberi elfogultságot; Galilei a Föld centrikus helyének képzetétől, Darwin az állatoktól minden szempontból való abszolút különbözősége hitétől, Freud az ember maradéktalan ésszerűségének az ideájától tett szabadabbá, s ezáltal talán

szegényebbé bennünket.

Harmat érzekette azt is: mit kapott a magyar kultúra a pszichoanalízistől, s személy szerint Ferenczitől. Krúdy Álmoskönyvének születésénél éppúgy bábkodott Ferenczi, mint ahogyan sokszor és behatóan diskurált a freudizmusról, saját koncepciójáról Kosztolányival. Ismerte József Attilát, akinek freudomarxista felfogásából a rá — legalábbis költészetének egyes szakaszaiban — jellemző marxista beállítódást oly szívesen hangsúlyozta a közelmúlt ideológiája, hogy elfeledte (s feledtetni próbálta) a freudizmusval való kökettálásának történetét.

Az előadásból kitetszett: az 1933-ban — 60 évesen — elhunyt Ferenczivel a magyar pszichoanalízis nemzetközi jelentőségű, roppant invenciózus, óriási hatású mesterét vesztette el.

Balogh Tibor

Szólnoki bemutatók

Márton László Prosper Méri-mée elbeszélését vette alapul Carmenről írott darabjában, melyet Szikora János rendezésében mutatott be a szólnoki társulat. Az eredeti Carmen-történet egy cigánylány és egy baszk férfi szerelméről szól, primér szintjén a szerelem, a szabadság, a vágy pusztító voltáról. A darabban megjelenő kutató-régész, illetve a második részben felbukkanó remete alakja az a Prosper Méri-mée, aki a római emlékeket kutató francia művészettörténészként látja és láttatja művé-

ben az izgalmas szerelmi viszonyt. Márton László értelmezése tehát egyben Méri-mée értelmezése is annyiban, amennyiben hűséggel követi a történet lényeges szálait, ám a filozofikus szöveg (a keretjátékban megjelenő kutató szavai) általános szintre emeli az úgynevezett kölcsönösen megszervezett érzést, amely a Carment körülvevő férfiakat a mindenkori Carmenekhez fűzi. (Így tárul elének nemcsak Méri-mée, Bizet, hanem Márton László és Szikora János Carmen-érzése is.)

Szívós, mint a mészró

E viszonynak az állandó váza az az ősi civilizációs máztól megfosztott női lényeg, amely a mindenkori Carmenek sajátja. „Olyan szívós és időtálló, mint a mészró, abban a formában, ahogyan ránk maradt; egykori életek és pusztulások lenyomatával, megörögzött múltként” — írja a szerző, s ezzel leteszi voksát az egyik névetimológiai felfogás mellett, mely a nevet a Karmel mészróvonulatából eredezteti. E mészróvonulat kellős közepén találja magát a néző is, miután elfoglalja helyét a nézőtérén. A színpad közepén magasodó hely gyomra rejtja a játékok helyszíneit, a groteszk, valós történeteket. Ha összezáruk a hegy, kívül kerülünk a valós történeteken, az új helyszín —

a mészró opálos csillogásával — a Carmen-érzések katlana.

E színpadon Carmen úgy jelenik meg, mint a férfi-érzés tárgya, annak elszabadítója és áldozata. Carmen báb, mely önálló életre kel, fölizzik és megsemmisül, pusztulásra ítéelve a környezetében levő férfiakat. Carmen alakja tehát archetipálisnak mondható abban az értelemben, amennyiben az ő ősi szabadsága végetes sorsszerűséget hordozza magában (Antigoné, Shakespeare Júliája...). Nem véletlen tehát, hogy Szikora színházában ez az érzés plasztikusan és épp Carmennek a bikaviadalok kiszemelt áldozatához való hasonlításában jelenik meg. Hiszen tudjuk, hogy a torreador egyszeri győzelme is szemfény-

BÚCSÚ
A MAI MAGYAR ZENE
HETÉTŐL

Hallgassuk meg egymást!

Az elmúlt pénteken lezárult a Mai magyar zene hetének eseménysorozata, s ezzel véget ért a 20 évvel ezelőtt kezdeményezett vállalkozás. Ilyenkor illő és üdvös a mérleg- és leltárkészítés tapasztalatokról, eredményekről, tanulságokról. A két évtized értékelése nagy és felelősségteljes feladat, nem e fórumra tartozik, itt csupán néhány mostani és szembeötlő mozzanatról szólhatunk. Az egyik az az aránytalanság, hogy kitűnő darabokat, kitűnő művészek igen magas színvonalon, nagy felelősségtudattal szólaltattak meg, mégis kevés volt az érdeklődő, s ha a nézőtereket foghíjnak mondanám, igencsak optimista képet sugallnék. A közönség riadozik: sok blöff és sarlatánság apasztotta bizalmát, a múlt jótékony rostáján még nem hullott ki a méretnél túlságosan torz, nincs idő, nincs szabad kapacitás — festőket sem látogatunk, verset sem olvasunk. Biztos, hogy a szerzők is felelősek az ügyben, azok persze, akik eltántorodnak az igazságtól, a küldetéstől és a másiktól, a másik ellen, a másik bosszantására művészkednek. Ráadásul ma túl sarkos a zene két funkciója: egyfelől bútorzat, tapéta, andalító, narkotizáló, légfrissítő permet — szóval kellemes-, másfelől mementó, vészharang, próféta dörge, agykéreg-serkentő — szóval strapás és kellemetlen. Pedig a publikum szerepe éppen az lenne, hogy a mai napra rendelt rosta szerepében ejtsen és fenntarts. Csak ehhez el kellene jönni a koncertekre. És itt az egyik hiba: az Éneklő ifjúság és a Mai magyar zene egymás tetéjére került; aztán meg alig-alig láttam gimnázistákat, felsőfokon oktatott fiatalokat, de oktatót is csak keveset. Valahogy úgy tűnik: mi pedagógusok mindnyájan tesszük a dolgunkat, kipipálunk és lepipálunk, de nem teszünk rangsort feladataink körében. Pedig Harnoncourt megírta: valós, eleven zenei élet csak ott és akkor van, ahol

és amikor a születő műalkotások kedélymozgatóan lényegesek és fontosak. Ó boldog emberek, akik Händel és Hasse, Gluck és Puccini miatt egymást ütlegelték! Fonák dolog, de én irigylem őket. Érdekes tapasztalat az is, hogy gyermekeink (a pénteki hangversenyen) mit és hogyan játszottak. Sajnos, sok, a bartóki örökségen rágódó, múltbaragadt, a jól bevált pentatóniához horgonyzott, az ötvenes évek pajtásoptimizmusát konzerváló darabot. A gyermekek Kirkegaard után, környezethalál és atomfenyegetés árnyékában is optimisták, felfedezőkedvűek és energikusak — ilyen zenét kéne írni nekik. Miként Kurtág György teszi. Szerencsére a Játékokból is hallottunk részleteket, mintegy illusztrációképpen. Persze nem lehet mindenki zseniális, és amint hallom Kurtág darabjai nem illeszthetők a technikafejlesztés tanszervi rendjébe. De hát erre megvan a kellő irodalom, és ha a Parnasszus felé vivő úton gyermekeink a skálák garádicsán tapodva, de a műsák szép kezétől vezetve haladhatnak, az nemcsak hasznos, de jó is nekik. A kicsinyek és nagyobbak egyébként mind nagyon szépen muzsikáltak — dicséretes tanári gonddal a hátuk mögött és esetenként megdöbbenő tehetségről tanúskodva (pl. Januj Anna furulyás).

A főiskolások koncertjén nem tudtam jelen lenni, ám a felnőtt kamara- és zenekari est, nemcsak a megszólaltatott művek szinte egyenletesen magas színvonala, de a nagyszerű előadói teljesítmények miatt is feltétlen visszhangot követel. Bóds Péter és Delley József lendülete (Szőnyi Ezsébet szvitjében), Gally Attila virtuozitása (Lendvay Kamilló klarinét darabjában), a Szegedi Fűvósötös művészi gondja Durkó Zsolt műve iránt, Lucz Ilona mélységesen komoly, elkötelezett zongorajátéka (Soproni József művében), Szecsődi Ferenc és Masopust Péter egymáshoz

csiszolt, komplementer fogalmazása (Bozay Attila: Duók), Török János szép klarinéthangja, könnyed technika és a semmibe amortizálódó pianói (Kocsár Miklós: 5 tétel), Lass Zoltán virtuóz szólista teljesítménye (Farkas Ferenc: Serenata concertante), és Sin Katalin csellóművésznő, aki sikerre vitte Kocsár Miklós Változatok szőlőgordonkára című művének magyarországi bemutatóját a hangszer humán hangvételével, mely a szerző szándékai szerint deklamál és dadog, panaszkodik és ágaskodik eleven indulatoktól gerjesztve. Szintén a mű és az előadás adekvát értékei miatt volt kiemelkedő sikere Madarász Iván Martellato című darabjának, melyek az előadónak — Kerek Ferenc zongoraművésznak ajánlott. Ez a zene formás és fordultatos, tele van erővel, úgy mutat előre, hogy történelmi talajon áll.

De nem hagyható ki a sorból a lelkesen, jó értelemben vett profizmussal muzsikáló Szegedi Szimfonikus Zenekar sem. Élén azzal a Molnár Lászlóval, akinek karmesterként szerepeltetése telitalálat. Mert kitűnő ritmusa van, mert értő és elkötelezett mai zenesz. Így aztán érthető, hogy Huszár Lajos Concerto rusticója meggyőző erővel és a beszédes karakterek kellő kidomborításával szólalt meg, és Vántus István tömör, valomásos opusza, a Visszaverődések a hét egyik legnagyobb élménye lett.

Záradéknál, coda gyanánt még egy észrevétel: a művek jelentős része tartalmaz beszédes, vitatkozó, gondolatcserélő elemeket — finoman fogalmazott proklamációként: hallgassuk meg egymást! A most zárult sorozat a jövő évben másként, tapasztaltabbban, újjászülve folytatódni szeretne. De ehhez a magyar alkotók, a magyar reprodukálók és a magyar kultúra kéri a magyar közönség támogatását. Semmi mást, csak a meghallgatás, jelenlét adományát.

Meszlényi László

Carmen: Egy kis udvarházban

hoz hasonló, ahol a kihívásnak egyféleképpen lehet megfelelni: a halálos döféssel.

Kár, hogy a játék során ez az egyetlen, de nagyon izgalmas, magával ragadó ötletet nem sikerült szakadatlan lendülettel, sokszínűen ábrázolni. Sok esetben kidolgozatlanok tűntek a szituációk, a nemigazán átütő színesi játék és a díszlet működésének nehézsége (Csik György) is megtorpanásra kényszerítette a hol tragikus, hol groteszk játékokat. Ennél fogva a néző érzése leginkább az volt, hogy az alkotókkal és a játszókkal együtt lohol egy lehetőség után, melyet végül — sajnos — elszalaszt.

ruhában, suhanó léptekkel s cinizmusával, „szellemes érzékiségével” kétkedésbe, gyötrődésbe, majd örületbe sodorja az életet, férjét és kislányait pedig a halálba.

Az élők: az intéző, az unokaöccs és az unokanővér kénytelenek szembesülni a halott „eleven” emlékével. Az intéző a titkolni vágyott szerelmi viszony bizonyítékaival, az unokaöccs a valójában viszonzatlan maradt érzelmekkel, az unokanővér pedig az imádott asszony férfiakra gyakorolt hatásával. A szerelemföltésből gyilkossá lett férj az öngyilkosságba menekül lelkiismerete elől, s ugyanez a „kiút” a két kislány számára az anya utáni leküzdhetetlen vágy beteljesítésére. A játék szép és hatásos záróképpel, négyőjük halálban való egyesülésével ér véget. Hogy mégsem tragikus a játék elsősorban annak köszönhető, hogy a reális és irreális mozzanatok groteszk, elidegenítő effektusokkal csúsznak egymásba. A lebegtető, lassított játék megtörik a nézőnek szánt oldó gesztusok felerősítésével. Az, hogy az érzékeny, finom megoldások mégsem hatnak egyértelműen, a színészi játék egyenletlensége okozza. Szinte csak az anyát játszó Meszléry Judinak sikerült eltalálni azokat a pillanatokat, ahol a figurában plasztikusan jelennek meg a lélek rezzenései.

Nagy Márta

Szellemidézés

A szobaszínházi produkciót, Wietkiewitz: Egy kis udvarházban című abszurd darabját Paál István rendezésében láttuk. Azok számára, akik ismerik a lengyel szerző életművét, nem volt meglepő, hogy ez a darab is a realitás határán mozgó történet egy vidéki nemesi családról. Ez esetben is (mint például az Örült és apácában) képtelen helyzetet teremt az író: a reális szférájában jeleníti meg az irreális, a megfoghatatlant, egy hangulatot: a halál nyomasztó és tartósan az udvarházra telepedő szellemét.

A rendező már a játék elején figyelmeztet bennünket arra, hogy a szellemidézés légköré-

ról egy pillanatra sem feledkezhettünk meg. A játék mindvégig a reális-irreális határán lebeg, mégpedig azzal, hogy Paál a nézőnek háttal rendezi be a teret (a tér a néző felől zárul üveges teraszajtóval). Mi azonban mégsem kívülről, hanem mintegy belülről látunk rá az udvarházra. A cselekmény a ház asszonyának halála után játszódik, s tulajdonképpen arról szól, hogyan hatalmasodik el az udvarház lakóin a halál közelségétől való félelem, amely egyéb, súlyos érzetekkel társul az egyes szereplők esetében. Szorongásuk fokozására épp az szolgál, hogy időről időre megjelenik a halott fehér